

Αλήθεια και ψεύδος

ΤΑΣΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ «Μιχαήλ και άλλα διηγήματα», εκδόσεις «Καστανιώτη», σ.σ. 219, Αθήνα 1989.

Με το πρώτο πεζογραφικό του βιβλίο («Τα χειρόγραφα του Μανουέλ Σαλίνας», 1988), ο Τάσος Ρούσσος δήλωνε, βεβαίως, την προτίμησή του για ένα καθαρά μυθοποιητικό είδος (όπου ο χώρος, η δράση και τα πρόσωπα της αφήγησης αναφέρονται σε μια εντελώς «εξωπραγματική» πραγματικότητα, χωρίς κανένα ιστορικό ή κοινωνικό πρόσημο), δεν ομολογούσε, όμως, ρητά, τη σχέση του με τη φανταστική λογοτεχνία. Το πράγμα γίνεται τώρα ολοφάνερο στο «Μιχαήλ και άλλα διηγήματα».

Η ιδέα που κυριαρχεί στα περισσότερα κείμενα της συλλογής είναι ίδια με εκείνη της νουβέλας: οι λέξεις, ως έκφραση μιας βαθιάς πνευματικής επιθυμίας, μπορούν είτε να τροποποιήσουν τα δεδομένα του φυσικού κόσμου (στην πιο ανώδυνη περίπτωση) είτε (κάτω από εξαιρετικές συνθήκες), να δημιουργήσουν αυτοδύναμες υποστάσεις, που οφείλουν την ύπαρξή τους σε εντατικές εσωτερικές διεργασίες του νου.

Η διαφορά από το προηγούμενο βιβλίο έγκειται στην αφηγηματική διαπραγμάτευση αυτής της ιδέας, που, εν προκειμένω, αποτελεί περισσότερο την αφορμή και λιγότερο την ουσία. Θέλω να πω, ότι εδώ ο συγγραφέας ενδιαφέρεται πιο πολύ για τη διαμόρφωση μιας υποβλητικής ατμόσφαιρας και για την, κατ'αντιστοιχίαν, κλιμάκωση της δράσης, αποφεύγοντας ως ένα σημείο την ευθεία αναγωγή του λογοτεχνικού μύθου σε αλληγορικές ή φιλοσοφικές σημασίες.

Κάτι τέτοιο δεν μας πηγαίνει, όπως εύκολα θα μπορούσε να υποθέσει κανείς, στην περιογή της παραλογοτεχνίας (με την έννοια του είδους που παράγεται παράλληλα προς την προσωπική λογοτεχνία και βασίζεται σε καθορισμένα μοτίβα και λίγο-πολύ κοινώς αποδεκτές συμβάσεις). Οπωσδήποτε, ο Τ. Ρούσσος αντλεί εφόδια και από το διήγημα τρόμου (με τα γνωστά παραψυχολογικά συμπαρομαρτούντα) και από το αστυνομικό μυθιστόρημα. Δεν θα πρέπει, ωστόσο, να χασομερήσουμε στις επιδράσεις ούτε, επιπροσθέτως, να θεωρήσουμε αποφασιστικό το ρόλο τους.

Από τις πρώτες κιόλας σελίδες του βιβλίου, ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι στο στοιχείο του φανταστικού αντικατοπτρίζεται μια διττή μέριμνα. Από τη μία πλευρά είναι η κατά το δυνατόν καλύτερη εκμετάλλευση των ελευθεριών που παρέχει το είδος: η ανάπτυξη του απειλητικού και του απροσδόκητου ως δύναμει πιθανού, η προβολή του σκοτεινού και του επικίνδυνου, ως κανόνα μιας κατά τα άλλα αναμενόμενης συμπεριφοράς, η αιώρηση ανάμεσα σε αλήθεια και ψεύδος, γενικότερα, ο παρατοπισμός της πραγματικότητας.

Από την άλλη πλευρά, είναι η δημιουργία, μέσα από τα ίδια αφηγηματικά συστατικά, ποιητικών καταστάσεων: άνθρωποι που μιλούν με τα πουλιά, αγόρια που πετούν, αίφνης, στον αέρα, άντρες που εξακοντίζονται με μια απίστευτη δύναμη υπέρβασης στα ουράνια.

Υπάρχουν, ωστόσο, σημεία που μειώνουν τη συνολική εντύπωση. Κατ'αρχήν, κατά περιπτώσεις επαναλαμβάνεται σχεδόν απαράλακτος ο μύθος και προσφέρεται η ίδια λύση («Η πτήση», «Τα πουλιά»). Σε άλλα διηγήματα ο συγγραφέας δεν παρακολουθεί πάντα με συνέπεια τα εσωτερικά δεδομένα της δράσης ή επαναφέρει χωρίς εμφανή λόγο ορισμένα «περάσματα» («Μιχαήλ» και «Ο τελευταίος αλχημιστής»). Ακόμη, το νόημα που παίρνει κάποτε η «κάθαρσις» δεν είναι πολύ ξεκαθαρισμένο (επί παραδείγματι, γιατί ο Μιχαήλ είναι πανομοιότυπο του δημιουργού του; Και όντας πανομοιότυπο, γιατί τον εγκαταλείπει τόσο θεαματικά;). Τέλος, ένα πρόβλημα παρουσιάζεται πιο γενικά στα μέσα περιγραφής, που δεν αποφεύγουν κάποια κλισέ και στους διαλόγους, που ενίοτε καρκινοβατούν.

Πάντως, ο Τ. Ρούσσος βρίσκεται κοντά στο ζητούμενο. Παρά τα τεχνικά προβλήματα, κατορθώνει να κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον της ανάγνωσης, τα πρόσωπά του εντυπώνονται στη μνήμη μας και, το βασικότερο, η ατμόσφαιρα παραμένει άθικτη από τους επί μέρους άτυχους χειρισμούς. Με άλλα λόγια, δεν χάνεται η απόλαυση – γεγονός, νομίζω, όχι αμελητέο.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
26/11/89